

רב ארי קילסון: מראי מקומות- כתובות פ"ו

- (א) **עשינו עצמנו כעורכי הדיינין**- לכאור' כל הסוגיא תמוה, דאם יש איסור לעשות עצמו כעורכי הדיינים, א"כ מה מועיל דקרובו הוא, ואיך שייך לומר בזה דאדם חשוב שאני. וע' בתוס' יו"ט על המשנה באבות (א', ח') אל תעש עצמך כעורכי הדיינים, דדייק מסוגיין ומעוד מסוגיות דאי"ז אסור מדינא, אלא שאין ראוי לעשות כן, פן יחשדוהו. וכ' שם לחדש דלמי שאינו אדם חשוב, אין כאן אפי' מדת חסידות, ומותר גמור להיות כעורכי הדיינין, אפי' למי שאינו קרובו. אולם כ' דמרש"י כאן מבואר דלא כן, דכ' דמה דאמר' דאדם חשוב שאני, היינו לפי שלמדין ממנו, ויש שעתידין לעשות כן אף שלא לקרובים, מבואר דשייך ענין זה למי שאינו אדם חשוב, למי שאינו קרובו. אבל בקרוב, מבואר דהענין של ומבשרך אל תתעלם גובר על הענין של שלא להעשות עצמו כעורכי הדיינין. וכ"כ הריטב"א כאן לדינא, דמותר לגלות דינא רק מי שאינו אדם חשוב ולקרובו.
- (ב) **מעיקרא סבר ומבשרך לא תתעלם**- כ' הריטב"א, "אין ספק כי הבת הזאת עני' היתה, ומפני כן, כיון שהלקוחות לא קנו אלא בטובת הנאה, הי' נותן עצה זו על דעת שתיתן היא ללקוחות מה שנתנו לאמה, ולא יפסידו כלום מהקרן שלהם. שאל"כ, תימא גדול הוא שיתן ר"ג עצה להפסיד ללקוחות שלקחו כדת וכהלכה משום ומבשרך לא תתעלם, אלא וודאי כדאמרן" [ולכאור' מש"כ" על דעת שתיתן", אינו משמע שהוא משום דינא דגרמי, אלא משמע דמעיקר הדין היתה פטורה לגמרי (ואולי ס"ל דלא דאין דינא דגרמי (דלא כחוס' כאן), א"נ דקטנה היתה ולכן פטורה), אלא דכך התנה עמה, שתחזור להם דמיאם].
- (ג) **ואי פקח הוא מקרש לי זוזי וכו'**- כ' הריטב"א דאפ"ה אם חזר ומחלו מחול הוא לענין שלא יטרופך לקוחות בשטר הראשון.
- (ד) **מאן דדאין דינא דגרמי מגבי בי' דמי שטרא מעליא**- הק' תוס', א"כ מה הרויחה לעיל במה שיעץ לה ר"ג למחול כתובת אמה, הרי מ"מ תהי' צריכה לשלם כל הכתובה להם. ותי' או דמירי דקטנה היתה, ולכן לא היתה צריכה לשלם מדינא דגרמי, או דמכח דינא דגרמי אין משלמים אלא מה שנתנו בעד הכתובה, ולא דמי הכתובה עצמה. ולכאור' צ"ב, ממ"ג, אם אמרי' דגרמי היינו היזק דצריך לשלם, למה לא יהי' צריך לשלם לו כל הזיקו. וע' בקובץ שעורים (שי"ג) שכ' בשם ההשגת הראב"ד על הרי"ף דהטעם הוא משום דגרמי אינו אלא קנס (אולם ע' ברש"י שכ' בפירושו שצריך לשלם כולו, וכן מסיק הראב"ד שם). וע"ע בהשגות הראב"ד שם שהק' קו' זו, דמה הרויחה לעיל במה שיעץ לה למחול כתובת אמן, ותי' "ואתחזי לי דשאני האי עובדא משאר מוכרי שט"ח וחזר ומחלו, דהתם מתחזי כמזיק, שהרי אין לו הנאה בהיזקו, ומפסיד ממנו של זה, אבל הכא לא נתכוונה להזיק אלא להנאת עצמה, כי היכי דתיחדר ותירתה מאבוה, ובכה"ג לא מחייבינן לשלומי מידי".
- (ה) **מאן דדאין דינא דגרמי**- ע' תוס' בב"ב (כב: ד"ה זאת) דהביא ב' צדדים אם החיוב גרמי הוא מעיקר הדין או קנס דרבנן. וע"ע בש"ץ (חו"מ שפ"ו, א') שהביא בתחלת דבריו מש"כ הרמב"ן בקונט' דינא דגרמי דחיוב גרמי הוא מדאורייתא, וכ' הש"ך דלכן הי' הרמב"ן מוכרח לחלק חילוקים מה נקרא גרמי ומה נקרא גרמא, כדי שלא יסתרו הדינים אז"ז. אבל הש"ך עצמו האריך לבאר דדינא דגרמי אינו אלא קנס דרבנן, ולכן אין שייך להק' מהדיינים אהדדי, דאין מדמין גזירות חכמים אהדדי. וע"ע שהביא מהרמב"ן דחייב אפי' בשוגג, ומשמע מדבריו דזה רק לשיטתו דס"ל דגרמי דאורייתא, אבל אם קנס הוא, אין מקום לקנוס שוגג. אולם ע' בתוס' שם בב"ב דנסתפק דאולי אף על הצד דחיוב דגרמי הוא מדרבנן, מ"מ קנס ר"מ שוגג אטו מזיד.
- (ו) **מאן דדאין דינא דגרמי**- ולענין החילוק בין גרמא לגרמי, כבר הבאנו מדברי הש"ך דכיון דחיוב גרמי הוא מדרבנן, באמת אין חילוק, אלא דקנסו היכא דההיזק שכח. וע"ש בש"ץ שהביא ששי' רש"י בכמה דוכתי הוא דבאמת אין חילוק בין גרמא לגרמי, ומה דא' בכמה מקומות דחייב מדינא דגרמי, זה פליג על הגמרות דס"ל דגרמא בניזקין פטור. וע' בתוס' בב"ב (כב: ד"ה זאת) שכ' ב' חילוקים בין גרמא לגרמי, דגרמי הוא היכא שהוא בעצמו עושה ההיזק, וגרמא הוא היכא דההיזק נעשה ע"י דבר אחר, א"נ דגרמי הוא היכא דההיזק בא מיד בשעת המעשה, וגרמא הוא אם נעשה ההיזק לאחר זמן.
- (ז) **דינא דגרמי**- ע' בקצות (ש"ח, ב') שכ' בשם הטור בשם הרמ"ה דכל דחיוב גרמי הוא רק בחיוב נזק, אבל בשאר ד' דברים אינו חייב. וע' בקהלות יעקב (ב"מ מ"ז) דגדר הדברים הוא דחיוב גרמי הוא מדין חיוב ממנו המזיק, כיון דלא אזקי' בידים, וכמו דבממונו המזיק אינו חייב אלא נזק, ה"ה גרמי. אולם ע' במחנה אפרים (גזילה י"א) דלכאור' מבואר מדבריו דחייב גם שבת בגרמי, וא"כ לכאור' ה"ה לשאר הג' דברים.
- (ח) **מאן דלא דאין דינא דגרמי מגבי בי' דמי ניירא בעלמא**- פרש"י, כלומר, אומר שלא מכר לו אלא הנייר, והרי הוא בידך. דהיינו, דבאמת אין מגבי' כלום, אלא שהנייר נשאר ביד הלוקח. ומבואר מדברי רש"י, דהיכא דהמלוה מוחל החוב, מ"מ אין הלוקח מחוייב להחזיר השטר להלוה, אלא יכול להחזיק השטר בידו. וע' בר"ן (מה. בדפיו) שחולק ע"ז, וס"ל דהשטר ביד המלוה הוא כמו משכון, וא"כ אם פקע החוב, ודאי צריך המלוה (או הלוקח שבא מכוחו) להחזיר השטר להלוה. ומה דא' בגמ' דמגבינן בי' דמי ניירא בעלמא, באמת אי"ז ענין לסוגיין, שהרי בסוגיין גם הנייר לא הזיק המלוה אלא ע"י גרמי, וא"כ למאן דלא דאין דינא דגרמי פטור, אלא מה דאמר' כאן דמגבינן בי' דמי ניירא בעלמא, באמת לאו אמוחל שטר קאי, אלא בעלמא קאי, דמי שהזיק שטר חוב באופן גרמי, אבל הזיק השטר ממש, ולמשל אם שורף שטרו של חבירו, אז חייב לשלם לו דמי הנייר (ואע"ג דאמר' דהשטר של הלוה הוא, מ"מ הרי עכשיו קנוי לו להמלוה בתורת משכון, וא"כ שפיר צריך לשלם להמלוה דמי הנייר). ויש שי' ג' בזה, דהיינו חכמי פרוינצי"א (הובא בר"ש סי' י'), דס"ל דבאמת צריך המלוה להחזיר השטר להלוה (וכשי' הר"ן), ומשום הכי ג"כ צריך לשלם להלוקח דמי הנייר. ולכאור' ק', למה באמת צריך לשלם דמי הנייר, הרי לא הזיק לו דמי הנייר אלא באופן גרמי. וע' בקהלות יעקב (מ"ז, ב') שכ' ליישב ד"אפשר דדוקא הפסד החוב אינו אלא בגדר גרמי, לפי שאינו ברי הזיקא, דשמא גם אילו לא נמחל לו לא הי' הלוה משלם לו, דהאיכא כמה

שטרות מקולקלים שאינם נפרעים, אבל על הנייר הוא ברי הזיקא, דממ"נ, אפי' אם הוא עתיד לפרוע, עכ"פ עכשיו ודאי קנוי לו עד שעת פרעון, ואם לא עתיד לפרוע, א"כ נמצא שהשטר ישרא אצלו עולמית, ולהכי חייב.

(ט) **הוא חולה מעותיו בנכרי הוה- פרש"י**, מעות הי' לו לפרוע, ואומר של עכ"פ הם. והק' **הריטב"א**, למה מאמינו כשאומר של עכ"פ הם, הרי חזקה דכל מה שתחת יד אדם שלו הוא, וא"כ למה נאמן לומר דשל עכ"פ הוא. ות"י דגוי הי' גברא אלמא, והיו חוששין ממנו כיון שנקרא שמו עליהם, אבל באמת לא הי' לו נאמנות, ולכן הי' נחשב לעשיית דבר שלא כהוגן, ולכן שפיר עושים לו שלא כהוגן. עוד פי' הריטב"א, דהממון הי' ברשות הגוי, אלא שהגוי אמר שלא היו שלו [ק"ק, אה הגוי אמר שלא היו שלו, ואנן נקטי' דשל ישראל היו, א"כ למה לא היינו יכולים לגבות ממנו מהגוי, ולמה היו צריכין לקנוס הישראל שעשה שלא כהוגן, וצ"ע].

(י) **לדין דאמרת פריעת בעל חוב מצוה- עי' בחי' הגר"ח על הש"ס**, דחכם א' הק', דאם פריעת ב"ח בגדר מצוה הוא, א"כ לכאור' אי"צ לבזבו יותר מחומש מנכסיו, וכמו כל מצוות עשה. והשיב הגר"ח, דשאני מצוה זו משאר מצוות, דבכל המצוות, גם לאחר שקונה התפילין, וכו', מקרי שקונה מממון שלו, ואם קנה ביותר מחומש, הרי בזבו יותר מחומש ממנו. אבל בפריעת חוב אינו כן, אפי' אם מצוה בעלמא הוא, אבל עכ"פ לאחר ששילם החוב, אמרי' שהחזיר ממון חברו, ולא בזבו הממון שלו.

(יא) **אמר לא ניהא לי למעמד מצוה מאי- כ' הריטב"א**, לאו למימרא דבעי מיני' אם כופן אותו בכך או לא, אלא טעמא הוא דבעי, אי אמר לא ניהא לי מאי אמרי' לי, ומה טעם אמרו חכמים לכופן אותו. ולכאור' יש לע', הרי משועבד הוא, ומ"ט צריך לדין כפיי' בכלל. וכ' **הרא"ש** דזה ק' טפי דסוגיין כר' פפא הוא, ור' פפא ס"ל דשעבודא דאורייתא, וא"כ ודאי יכולין לגבות מנכסיו (אולם ע' **ברשב"א בקידושין** [יג:]: שכ' דמכאן מוכח דס"ל לר' פפא דשעבודא לאו דאורייתא, ומדאורייתא כל חיובו הוא רק מחמת המצוה). וכ' דאה"נ, ע"כ מיירי שאין לו שום קרקע, והבריה מטלטלי או תולן בעכו"ם, ומיבעי לי' אם כפיפין לי' לקיים מצותו או לא [ולגבי עיקר קר' הרא"ש, שמעתי ממר"ר הרה"ר **ר' משה בראון** שליט"א, דאמר דמוכח מסוגיין דהדין שעבוד נובע מהמצוה, והיכא שאין שייך בה מצוה, לא חל השעבוד, וצ"ע בכל זה]. וע"ע **בשערי ישר** (ה', ב'), מה שהאר"ך בזה.

(יב) **כד"א במצוות לא תעשה, אבל במצוות עשה, וכו'-** הק' **רעק"א**, "הא פשיטא דגם בלא תעשה, אם בא לעבור, כופין אותו, ומכין עד שתצא נפשו שלא לעבור, ובעבר כבר, גם בעשה אם עבר עלה ולא ישב בסוכה אין מכין אותו עד שתצא נפשו, וא"כ אין הפרש בין עשה ללא תעשה", והניח בקר'. וע' לקמן בשם **המשובב נתיבות**, דבאמת אין דין זה שייך בלאו. וע"ע **בחי' הר"ן בחולין** (קלב:), דבאמת פי' דלא תעשה ועשה לאו דוקא, אלא לא תעשה היינו אם כבר עבר, דאז מלקין אותו מ' ודיו [משמע שם דגם על ביטול עשה כן, ואולי מכת מרדות, וצ"ע], אבל אם עדיין שייך לקיים העשה, או להפריש מהלא תעשה, אז מכין אותו עד שתצא נפשו, בין בעשה ובין בלא תעשה.

(יג) **מכין אותו עד שתצא נפשו- ע' בקצות** (ג', א'), דנקט דמה דכופין אותו לשלם, היינו בב"ד דוקא, דהא מה שכופין אותו, היינו משום דשליחותיהו דקמאי קא עבדינן, אבל סתם הדיוטות אין יכולין לכופן אותו. וכ' **הנתיבות** (שם, א') לחלוק עליו, וס"ל דכיון דהוי מדין כפיי' על המצוות, א"כ כמו שכל ישראל מצווה להפריש חברו מאיסורא, כן יכול לכופו בעשיית מצוה, אפי' אם אינו ב"ד. והשיב **המשובב** שם ע"ז, דרק לענין הפרשה מאיסור לאו, או אמרי' דכ"א יכול ומצווה להפריש, אבל לענין לכופן אותו לעשות מצוות עשה, אי"ז גדר של הפרשה מאיסור, ולכן דין זה שייך רק בב"ד. וכ' שיש עוד חילוק בין אפרושי מאיסורא ובין מכין אותו וכו', דבאפרושי מאיסורא לא מצינו דצריך להפרושי עד כדי נפשו אלא בעבירות הידועים, וכגון רודף אחר נערה המאורסה, או במקום שקנאים פוגעים בו, אבל בשאר מצוות לא אמרי' דניתן להצילו בנפשו. וע"ע **ברמב"ן על התורה** (שמות כ', ד'), דכ' להוכיח מכת חילוק זה דעשה חמור טפי מלא תעשה, דרק בעשה מצינו דמכין אותו עד שתצא נפשו (אולם ע' בר"ן שהבאנו לעיל).

(יד) **הר"ן גיטיך, ולא תתגרשי בו אלא לאחר לי יום- שי' התוס'** דסוגיין מיירי שאמר מעכשיו ולאחר ל', ור' יוחנן לטעמי' אזיל (כמשי"כ תוס' לעיל [פב:]), דס"ל דמעכשיו ולאחר ל' הו"ל כמו שרגא דלבני, דהתחלת הקנין מעכשיו הוא, ואינו נגמר עד לאחר ל', וא"כ צריך להיות לאחר ל' במקום שראוי לקנין. והק' **האבי עזרי** (גירושין ט', ג'), הא בגירושין הדין הוא דצריך שיהי' הגט הי' ניתנה לידה או לחצרה. וא"כ, ממ"נ, אם צידי רה"ר נקראת חצרה, א"כ גם בלא מעכשיו תועיל (דהא כ' תוס' דמה דלא מהני לאחר ל' גרידא, היינו משום דאינה בחצרה לאחר ל'). ואם לא הוי חצרה, א"כ מה מהני מה שאמר מעכשיו, הרי אינה בחצרה לאחר ל', והרי צריך להיות הגירושין נגמר אז (ולא דמי לקנין פרה, דסגי שיהי' נמצא במקום דשייך לעשות משיכה שם). והביא מה שמבואר בשי' **הרמב"ם**, דאי"צ לומר מעכשיו, והוא משום דס"ל דצידי רה"ר מהני כחצרה ממש, דהיינו דמי שנשמתם בה, נעשה לרשותו ממש, וא"כ כיון דנחשב שהיא משתמשת שם (כדי להתגרש), א"כ ממילא הוי כחצרה, והוי נתינה לידה.

(טו) **המושיב את אשתו חנונית וכו'- ע' בפני יהושע**, שהק' מ"ש דנקטי' דין זה באשתו, הרי דין זה בכל אדם הוא. והביא מש"כ הר"ן, דרבותא נקטי' באשה, דלא תימא דכיון שעתידיה לישבע לבסוף על כתובתה, א"כ לא מצי להשביעה השתא, וכסברת ר' שמעון לקמן, קמ"ל דלא כר"ש. וע"ש מה שהק' הפנ"י בזה, ולכן הוא פי' דהחידוש דאשה הוא דיכול להשביעה על מה שהיתה חנונית כל זמן שהיא תחתיו, ואינו דומה לסתם חנוני, דאינו יכול להשביעו אלא כל זמן שהוא חנוני אצלו [ובאמת צע"ק, למה יכול להשביעה ע"ז כל זמן שהיא תחתיו].

(טז) **איבעיא להו, ר"א ע"י גלגול קאמר וכו'- יש לע'**, האם מסתפקים בדעת הת"ק ג"כ. דהיינו, דלפי הצד דר"א ע"י גלגול קאמר, א"כ ודאי הת"ק ס"ל דאין יכול להשביעה כלל. אבל לפי הצד דר"א לכתחלה קאמר, לכאור' יש להסתפק לדעת הת"ק, האם ס"ל דמשביעה עכ"פ ע"י גלגול, או אינו יכול להשביעה כלל. וע' **בשטמ"ק**, שהביא מהריב"ש דגם בדעת ת"ק מסתפקין, דלפי הצד דר"א ע"י גלגול קאמר, א"כ לת"ק אין משביעה כלל. אבל לפי הצד דר"א משביעה לכתחלה, א"כ לת"ק משביעה עכ"פ בגלגול. אולם הק' השטמ"ק ע"ז, דא"כ למה ביאר הגמ' ספיקו בדעת ר"א ולא בדעת ת"ק. ולכן כ' השטמ"ק דבאמת לדעת ת"ק ודאי אין משביעה, ואפי' ע"י גלגול, וכל השאלה הוא בדעת ר"א דוקא. ולפי"ז, מה שאמרו לו אין אדם דר עם נחש בכפיפה, לפי הצד בגמ' שיש ראי' מזה דלענין לכתחלה קאמר, דלבריו דר"א קאמרי, אבל הם עצמם ס"ל לסברא דכיון דקדייקת בתראי וכו'.

(יז) **כתב לה נדר ושביעה וכו'- ע' בריטב"א** ועוד ראשונים שכתבו דמה שנקט המשנה "כתב" לאו דוקא הוא, וה"ה אם אמר, דכל שהוא פטור או מחילה, באמירה סגי. וע' **בהפלאה** שהביא שכ"כ הר"ן, והעיר דבשלמא לענין הלואה אי"צ קנין, דהא י"ל דעל דעת כן נשתעבדו הנכסים, אבל לענין ק' ור' דכתובה, שאין משיכת מעות, א"כ במאי משעבד עצמו שלא להשביעה. וע' **בנחל יצחק** (ע"א, ב') שהביא מש"כ ההפלאה והפנ"י דע"כ דברי הר"ן הם רק להשיטות דנאמנות סתם אי"צ קנין, אבל למ"ד דנאמנות סתם צריך קנין, א"כ גם כאן צריך קנין. אבל העיר הנחל יצחק דשי' הר"ן בעלמא הוא דנאמנות צריך קנין,

אלא י"ל דכוונת הר"ן הוא דפטור דסוגיין מהני בגדר מחילה, ולא בגדר נאמנות, וא"כ שפיר י"ל דאיי"צ קנין (וע' לקמן מהקו"ש דכ' דמהני מדין נאמנות ולא בתורת מחילה).

(יח) ואת הבאים ברשותה- פרש"י, אם מכרה כתובתה לאחרים, ונתגרשה ומתה, והלקוחות תובעין אותה, וכו'. והק' הריטב"א, אם מיירי שנתגרשה, למה צריכין לומר שמתה ג"כ, הא כיון שנתגרשה, יכולים הם לתבוע כתובתה. והביא מי"א דס"ל דבחייה אין הלקוחות גובין עד שתשבע היא עצמה, שהרי לא פטרה משבועה אלא היכא שגובה היא עצמה, אבל לצורך הלקוחות לא פטרה משבועה. וע"ש מה שהק' הריטב"א ע"ז, ומה שפי' באריכות. וע"ע בר"ן (מו: בדפיו) בכל זה, וברא"ש (י"ח), ובקרבן נתנאל שם (ע').

(יט) נדר ושבועה אין לי ולא ליורשי וכו'- פרש"י, שבאה ליפרע כתובתה מלקוחות. וכ' הריטב"א דלכאו' מבוואר ממתני' דיכול הבעל לפטרה משבועה אף כלפי יורשים ולקוחות, והיינו משום דתנאי שבממון הוא, וקיים. ואף דלכאו' הי' שייך לומר דהו"ל כמו מודה במקום שחב לאחרים, זה אינו, דהא כשהודה להמלוה (או האשה), הרי עדיין היו הנכסים ברשותה, והנאמנות הוא על נכסיו. אולם עוד הביא דעת הגאונים והרמב"ן, דס"ל דרק לגבי יורשים מהני הנאמנות, משום דברא כרעא דאבוה, אבל לגבי לקוחות לא אמרי' כן, ויכולים הם להשביעה, ומה דאי' במתני' דהבאים ברשותו אין משביעין אותה, היינו כגון אפוטרופוס שמינה על נכסיו, ועוד כע"ז.

הלכה מקביר בעלה לביית אביה וכו'- פרש"י, אהך דפטרה משבועה קאי. וביאר הרא"ש (י"ח) דקמ"ל סיפא דאפי' ע"י גלגול אין משביעין אותה, ואינו דומה לשותפין דמגלגלין עליהן לאחר שחלקו אע"פ שאינם יכולים להשביע, דהא שאני הכא דפטרה בפירוש. והק' הקובץ שעורים (שי"ח), מה לי דפטרה בפירוש, הא הגלגול לא חל אלא אח"כ, ולכאו' אינו נכלל בהמחילה (וע"ע שם מה שהק'). וביאר דפטור דסוגיין אינו מטעם מחילה, אלא מטעם נאמנות, דהימנה ליטול בלא שבועה, וא"כ אין נפק"מ אם הוא קודם או לאחר שחל הגלגול. עוד הביא הרא"ש מר' האי גאון, דקטע זה דמתני' מיירי שלא פטרה הבעל משבועה, אבל אפ"ה אין היורשים משביעין אותה על אפוטרופוס שנתעשה בחיי בעלה, דכיון דלא השביעה הבעל בחייו, מחל לה השבועה.